

Otuz Yıl Savaşları'nın Askerî-Politik Boyutu

The Military–Political Dimension of The Thirty Years' War

Kenan ŞAHİN

Millî Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Department of Strategy and Security Studies, National Defence University, Turkish Naval Academy, İstanbul, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 22.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.08.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 31.01.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Kenan ŞAHİN

E-mail: ksahin@dho.edu.tr

Atf: Şahin, K. (2024). Otuz Yıl Savaşları'nın Askerî-Politik Boyutu. *Turcology Research*, 79, 62-69.

Cite this article as: Şahin, K. (2024). The Military–Political Dimension of the Thirty Years' War. *Turcology Research*, 79, 62-69.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Avrupa'da din, hanedan rekabeti ve bölgesel genişleme çatışmalarının zirvesini temsil eden Otuz Yıl Savaşları hem askerî hem de siyasi sonuçları itibarıyla bir dönüm noktasıdır. Her biri kendi hedef ve stratejilerine sahip birden çok aşamayı barındıran karmaşık çatışmalar Avrupa kıtası üzerinde yıkıcı etkiler bırakmıştır. Tarafların paralı askerlik uygulamasına sıklıkla başvurduğu Otuz Yıl Savaşları, piyade, süvari ve topçuların hayati roller oynadığı meydan savaşlarına sahne olmuştur. Çatışmalar ilerledikçe dini farklılıkların yarattığı gerilimin ötesine geçerek değişen ittifaklarıyla modern devletler, egemenlik ile daimî ordulara dair yapı ve algıları etkileyecek siyasi ve bölgesel üstünlük mücadelesi yaşanmıştır. Bu makalenin amacı, siyasi sonuçları itibarıyla karşıt fikirlerle kaynaklık eden Otuz Yıl Savaşları'nın askerî ile politik boyutunu analiz etmektir. Makalede bu savaşlar sonrasında avantajlı konumda olan aktörler olsa da iktidar rekabetinin son bulmadığı, ortaya çıkan kısıtlı seçenekler nedeniyle Avrupa'da askerî güç dengesi politikalarının devam ettiği gösterilmektedir. Bu çerçevede Otuz Yıl Savaşlarının öne çıkan askerî rolü, daimî orduların sistemdeki etkisinin artması, bu nedenle de sonraki aşamada büyük güçlerin öne çıkmasına yol açmasıdır. Öncelikle çatışmalara yol açan nedenler üzerinde durulacak, tarafların çatışmalara katılma durumlarına göre savaşların seyri dönemin siyasi ve askerî stratejik unsurları üzerinden tahlil edilecektir. Son olarak, savaşların geçtiği dönemin uzun vadeli etkileriyle birlikte toplumsal sonuçları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Otuz Yıl Savaşları, Avrupa Tarihi, Egemen-Eşitlik, Daimî Ordular, Paralı Askerler.

ABSTRACT

The Thirty Years' War, which represented the peak of the conflicts of religion, dynastic rivalry, and regional expansion in Europe between 1618 and 1648, was a turning point in terms of military and political results. Complex conflicts involving multiple stages, each with its own goals and strategies, have devastated the European continent. The Thirty Years' War, in which the parties frequently resorted to mercenary practice, witnessed field battles in which infantry, cavalry, and artillery played vital roles. As the conflicts progressed, there was a struggle for political and regional supremacy that would go beyond the tension created by religious differences and affect the structures and perceptions of modern states, sovereignty, and standing armies with their changing alliances. This article aims to analyze the military and political dimensions of the Thirty Years' War, which was the source of opposing ideas in terms of its political consequences. The article shows that although actors are in an advantageous position after these wars, the power competition does not end, and military balance of power policies continue in Europe due to the limited options that have emerged. In this context, the prominent military role of the Thirty Years' War is the increase in the influence of the standing armies in the system, thus leading to the prominence of the great powers in the next stage. First, the reasons that led to the conflicts will be emphasized, and the course of the wars will be analyzed based on the political and military strategic elements of the period, according to the parties' participation in the conflicts. Finally, the social consequences of the wars will be evaluated along with the long-term effects of the period.

Keywords: Thirty Years' War, European History, Sovereign-Equality, Standing Armies, Mercenaries

Giriş

Otuz Yıl Savaşları, 16. ve 17. yüzyılda ağırlıklı olarak Orta Avrupa'da dini, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların uzantısı olarak gelişen sorunlar çerçevesinde 1618'den 1648'e kadar geçen sürede gerçekleşen

savaşlar dizisidir. Dünya tarihindeki büyük çatışmalar listesinde hep yer alan Otuz Yıl Savaşları, ilgili yazında genellikle mutlakiyetçiliğin, egemen devletlere dayalı uluslararası düzenin ve sürekli orduların doğuşuyla ilişkilendirilmektedir (Wilson, 2008: 554). Savaşlar sonrasında imzalanan anlaşmalar bütünü olan Westphalia Antlaşmaları ile “egemen-eşit devlet” ile “modern devletlerarası siyasetin” sembolik de olsa kurulduğuna dair anlatı Uluslararası ilişkiler disiplininde uzun yıllar kabul görmüştür. Ana özellikleri, nedenleri, gelişimi ve hatta adlandırılmasıyla ilgili birçok tartışmaya rağmen söz konusu savaşların sonuçları üzerinden yapılan bu çıkarım hâlâ güçlüdür. Ancak tarihsel aşamada evrensel bir siyaset sistemi kurduğu iddia edilen Westphalia uzlaşısına dair gelişen anlatıların bir “mit” olduğuna dair karşıt/eleştirel görüşler de bulunmaktadır (Oslander, 2001: 251–287; Teschke, 2003; Özlük, 2012: 110–131). Bununla birlikte Westphalia'nın bugüne kadar güçlü kalan bir egemen-eşit devlet modeli ötesine geçip geçmediği hakkındaki tartışma henüz bitmemiştir (Falk, 2005).

Şimdiye kadar gerek bu savaşlar esnasında ve sonrasında tarihi gelişmeler gerekse de bu savaşların hem askerî tarih hem de Avrupa tarihi üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu makalenin amacı, siyasal sonuçları itibarıyla karşıt fikirlere kaynaklık eden Otuz Yıl Savaşları'nın askerî ile politik boyutunu analiz etmektir. Bu bağlamda savaşların ortaya çıkışı, gelişimi, askerî seviyede yürütülüşüne yakından bakılarak etki ve sonuçlarına odaklanılacaktır. Makalede bu savaşlar sonrasında avantajlı konumda olan aktörler olsa da iktidar rekabetinin son bulmadığı, ortaya çıkan kısıtlı seçenekler nedeniyle Avrupa'da askerî güç dengesi politikalarının devam ettiği gösterilmektedir. Bu çerçevede Otuz Yıl Savaşlarının öne çıkan askerî rolü, daimî orduların sistemdeki etkisinin artması, bu nedenle de sonraki aşamada büyük güçlerin öne çıkmasına yol açmasıdır. Öncelikle çatışmalara yol açan nedenler üzerinde durulacak, tarafların çatışmalara katılma durumlarına göre savaşların seyri dönemin siyasi ve askerî stratejik unsurları üzerinden tahlil edilecektir. Son olarak, savaşların geçtiği dönemin uzun vadeli etkileriyle birlikte toplumsal sonuçları değerlendirilecektir.

Otuz Yıl Savaşları'nın Arka Planı

Otuz Yıl Savaşları'nın nedenlerini ele alan çalışmalarda hem mücadelelerin arka planında neler olduğu hem de kapsamının belirlenmesine ilişkin sınıflandırmalara başvurulur. Bu türden bir sınıflandırma yapan Gutmann, Otuz Yıl Savaşları'nı dönemin hanedanlık yapısı ve din uyumsuzluklarıyla ilişkisini vurgulayarak en az altı taraf arasında birbiriyle bağlantılı üç savaşı kapsayan bir mücadele olarak tasvir eder. Savaşlar ona göre ilkin, 1635 yılında Prag Barış Antlaşması ile sonlandırılan bir din ve imparatorluk içi çatışmadır. İkinci olarak, 16. yüzyıl çatışmalarının devamı olacak şekilde İspanya karşısında Fransa ve Hollanda'nın bulunduğu bir batı savaşıdır. Üçüncü olarak, sırasıyla İsveç ve Danimarka'nın katılarak taraf olduğu; karşı taraftaysa İmparatorluk ve müttefiklerinin bulunduğu bir Baltık savaşıdır (Gutmann, 1988: 753). Sander de benzer şekilde Otuz Yıl Savaşları'nı Katolik-Protestan karşıtlığı üzerine iç savaş özelliği gösteren, bu düzlemde Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile ona karşı bağımsızlık mücadelesi veren birimlerin mücadelesiyle ilişkili olduğunu söyler. Buna göre Fransa ile Habsburg, İspanya ile Hollanda arasında sürdürülen çekişmeler diğer aktörlerin de karışmasıyla uluslararası bir savaşa dönüşmüştür (Sander, 2003: 99–100).

Otuz Yıl Savaşları'nın değişen ittifaklar doğrultusunda dönemin siyasal güç mücadeleleri ile dinsel olarak Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun mezhep temelli iç çalkantılarından türediğine dair bu türden yorumlara ilgili yazında sıklıkla karşılaşılar. Burada ele alınan yazarların bir kısmı da dahil olmak üzere Otuz Yıl Savaşları hakkında çalışmalarını yürüten tarihçilerin yazdıklarını irdeleyen Wilson, savaşların uluslararası boyutu, genel bir 17. yüzyıl krizi olup olmadığı, devlet inşası süreçleri ile savaşların dini ve mezhepsel yönüne dair oluşturulan yapısal çerçevelerin eksikliklerini gösterir (Wilson, 2008: 554–586). Bunlara karşılık savaşları belli bir dönemde Avrupa'da daha geniş çaplı çekişmelerin uzantısı olarak gören yaklaşımlar da vardır. Örneğin Polišenský, Otuz Yıl Savaşları'nın Alman toprakları ile komşularını etkileyen, yozlaşmış dini bir çatışma ya da dini ideolojiler tarafından kamufle edilmiş siyasi bir çatışma olarak resmedilmesine karşı çıkar. Söz konusu savaşların Avrupa'da geniş bir krizin parçası olarak görülmesini önerir (Polišenský, 1954: 34–43). Savaşlara neden olan gelişmeleri bulmak için tarihçilerin sistematik açıklamalardan kaçındığını belirten Sutherland ise Polišenský gibi mücadelelerin Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun içinde yaşanan bir savaş olarak görüldüğünü; ancak bu yaklaşımın konuyla ilgili yazarların geçmişten gelip süreklilik arz eden nedenlerin gözden kaçırılmasına neden olduğunu ifade eder. Bu çerçevede savaşların adlandırmasını da tartışmaya açan Sutherland, bu savaşların Avrupa'da en az üç yüzyıla yayılan büyük Habsburg karşıtı mücadele olarak görülmesinden yanadır (Sutherland, 1992: 587–589).

Otuz Yıl Savaşları'nın kapsamı, tarafları ve nedenleri üzerine ufak farklılıklarla yapılan bu yorumlar, muhtemelen savaşların geçtiği dönem ve öncesinde yaşanan koşullardan etkilenmektedir. İster genel bir krizin sonucu isterse konjonktürel çekişmelerin sonucu olarak tasvir edilsin kuşkusuz bu dönemde dinsel öğeler yanında hanedanlıklararası uyumsuzluklar, toprak kavgaları ve ticari rekabetler de eşzamanlı yaşanmaktadır. Nitekim Orta Çağ Avrupası'nda prenslerin, Hristiyan kilisesinin/Papa'nın ve Kutsal Roma Cermen İmparatoru'nun otoritelerinin çarpıştığı bir sistem yürürlükteydi. Burada feodal lordlar, egemenlikleri örtüşen kent meclisleri (*Standestaat*), kent-devletleri, kent birlikleri (*city-leagues*), krallıklar, dukalıklar, Vatikan'daki evrensel Katolik Kilisesi gibi birçok siyasal birim vardır (Kaygusuz, 2014: 29). Sınırlar kesin biçimde belirlenemese de güvenlik açısından askerî güç ihtiyacı da buradaki düzenden karşılanmaktadır. Kuşkusuz, hiyerarşik ve emperyalist bir düzende merkezleşmeyi hedefleyen bu kadar çok birimin varlığı tıkanmaya yol açtığından yeni bir ilişki biçimine ihtiyaç duyulmaktadır (Poggi, 2005: 110).

Söz konusu dönem öncesine bakıldığında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun 14. yüzyıldan sonra Habsburg Hanedanlığı tarafından çok da sıkı olmayan (yarı) feodal bir konfederasyona benzer şekilde yönetilmeye başlandığı görülmektedir. 1500'ü yılların başından itibaren Katolik kilisesine karşı Alman Martin Luther (1483–1546) ve Fransız Jean Calvin (1509–1564) başta olmak üzere reformcuların fikirlerinin yaygınlaşmasıyla adem-i merkeziyetçi bu yapı içerisinde mezhep kavgaları derinleşmiştir. Mezhep sorunlarını çözmek için 1555 yılında yapılan Augsburg Barışı, her prensliğin kendi bölgesindeki dini (Lutheran ya da Katolik) belirleme anlamına gelen “kimin diyarı, onun dinini” (*cuius regio, eius religio*) ilkesini norm haline getirmiştir. Uzlaşmaya rağmen Calvinizm mezhebi başta olmak üzere farklı inanışlar dışlanmış, Avrupa'nın dini bölünmüşlüğü daha da belirginleşmiştir. Augsburg sonrasında da Katolik Habsburglar, Protestanların mümkün olan her yerde siyasi ve dini güçlerini sınırlandırmaya çalışmışlardır (Gutmann, 1998: 754).

Augsburg Barışını takiben İmparatorluğun sınırlamalarla iktidarı merkezileştirme çabası reformcular, ılımlı Lutherçiler ve daha aşırı Calvinistler arasındaki bölünmeyi nispeten engellemiştir. Augsburg Barışında tanınan seçme hakları ihlal edildiğini düşünenler, Protestan Birliği'ni oluşturmak için 1608 yılında bir araya gelmişlerdir. Buna cevaben ertesi yıl Bavyera dükü I. Maximilian, Katolik prenslerinin çoğunu Katolik Birliği (*Catholic League*) çatısında birleştirmiştir. Bu süreçte tarafsız kalanlar olsa da kutuplaşmalara tarafların dışarıdan destek ihtiyacı kaçınılmazdır. Protestanlar, Hollanda, İngiltere ve Fransa'nın somut desteklerini elde etmeye daha yakinken; Katolik Almanlar, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun desteği altında Bavyera önderliğinde ve İspanya'ya güvenerek Protestanlara karşı cephe oluşturmuşlardır (Sander, 2003: 99). Osiander da Otuz Yıl Savaşları analizlerinde bir yanda Roma Kilisesi'ne sadık, tüm Hristiyan alemi ve Papa'nın haklarını savunan her ikisi de Habsburg hanedanlığına mensup İmparator ve İspanya Kralı'nın olduğu evrenselci aktörler; karşılarındaysa Danimarka, Hollanda Cumhuriyeti, Fransa ve İsveç'in yanı sıra Alman prenslerinin yer aldığı, Papa otoritesi yerine devletlerin egemenlik haklarını destekleyen aktörleri konumlandırmanın yaygınlığını belirtir. Bununla birlikte ona göre Habsburglarla savaşan aktörler, bizi tehdit algılayarak savunma amaçlı biçimde savaşa katılmamışlardır (Osiander, 2001: 252). Savaşlar, iki tarafa indirgenemeyecek kadar karmaşık olsa da ilerleyen safhalar da hesaba katıldığında kabaca Bavyeralılar ile Habsburgların Katolik olan Avusturya ve İspanyol kolları karşısında Protestanlar ile onların destekçisi Fransız Bourbonları konumlanmıştır.

Nihayetinde Otuz Yıl Savaşları öncesinde farklı çaplarda çatışmalar baş gösterirken Avrupa'nın geneline yayılan daha büyük gerilim de tırmanmaktadır. Mezhepsel kutuplaşmalara paralel siyasal güç mücadeleleri ortaya çıkan gerilimi beslemektedir. Nitekim Parker, hem Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun sınırları içinde hem de ötesinde, Avrupa'da büyük bir savaşın yakın olduğuna dair kanaatten söz ederek savunmaya büyük harcamalar yapılmaya başladığını belirtir (Parker, 1997: 8). İktidarın merkezileşmesinin önlenmesi için isyan edenler ile siyasal olarak gücü kontrol etme çabaları çatışmaların tetikleyecektir. Aşağıda görüleceği üzere kimi zaman dinsel öğelerin önüne geçen siyasal çıkarlar nedeniyle çatışmalara girift özellikler yüklenirken diğer devletlerin işbirliğiyle neredeyse tüm kıtayı etkileyen bir savaş yaşanacaktır.

Bohemya Aşaması ve Katoliklerin Zaferi (1618–1625)

Protestanlar, 1609 yılında II. Rudolph'un çıkardığı Majestelerinin Mektubu (*Letter of Majesty*) adlı fermanla dini özgürlük bağlamında birtakım kazanımlara sahip olmuşlardır (Baykal, 1988: 23–24). Bu geçici zaferi takiben 1612 yılında II. Rudolph aklını kaybedip tahtan uzaklaşırken kardeşi Matthias yönetimi devralmıştır. Matthias, Protestanların kiliselerinin yıkılmasını emredip yenilerinin de inşasını yasaklamıştır (Çoşar, 2000: 82–83). Bu arada Matthias'ın çocuğu olmadığı için varisi aynı zamanda kuzeni II. Ferdinand'ın Haziran 1617'de imparator olacağı kararlaştırılmıştır. Radikal bir Katolik olan II. Ferdinand'ın tahtı devralacak olması, Luther ve Calvin öğretilerini benimseyen Bohemyalı Protestanların endişelerini arttırmıştır.

Beklendiği gibi dini hoşgörü ortamı yaratmayan Augsburg Barışı, 1618 yılına gelindiğinde tamamen bozulmuştur. Lee'ye göre bunun üç nedeni vardır. Bunlardan ilki, II. Rudolph, Matthias ve Bavyera yöneticilerinin karşı reformu güçlendirip Augsburg Barışı'na rağmen Lutherci bölgeleri ele geçirme çabalarıdır. İkinci neden, Augsburg'ta dışlanan Calvinizm'in Palatine'de yayılmasıyla Heidelberg'deki merkezinde gittikçe saldırgan ve Katolik karşıtı tehdit oluşturmasıdır. Son olarak üçüncü nedense İmparatorluğun Çek unsurlarının Bohemya'daki dini temellerini yok etme ve Katolikliği zora dayalı politikalarla yayma çabasıdır (Lee, 2009: 115). II. Ferdinand'ın Bohemya'da Katolikliği yayma girişimleri sürerken 23 Mayıs 1618'de Kont Mathias Thurn önderliğinde bir grup Protestan temsilci Katolik temsilcilerle görüşmek istemiştir. Toplantı isteğinin amacı, Protestanların Mart 1618'de temsilciler heyetine sundukları şikâyetlerinin kabul görmediğini iletip 21 Mayıs 1618 için düzenledikleri toplantının yasaklanmasını şikâyet etmektir (Baykal, 1988: 25). Ancak Hradcany Kalesi'ne vardıklarında çıkan kargaşada Bohemya Kraliyet Konseyi'nin iki yöneticisi ve bir sekreteri protestocularca pencereden aşağı atılmıştır (Bonney, 2002:13). Yaklaşık 21 metrelik (70 fit) bir yüksekliğe sahip pencereden atılan kişiler bu olaydan beklemedik biçimde hafif yaralanarak kurtuldu. Katolikler bu kişilerin melekler tarafından düşüşlerinin yumuşatılarak korunduğunu öne çıkarırken; Protestanlar gübre yığınının düşmeleri neticesinde kurtulduklarını anlatırlar. Prag'da Pencereden Atma (*the Defenestration of Prague*) olarak anılan bu meşhur olay, Bohemya isyanını başlatan ilk kıvılcımdır.

Prag'da yaşananlara rağmen her iki tarafın çatışmaları yürütecek iktisadi araçları kısıtlı olsa da silahlanma ve destek çağrıları gecikmemiştir. Bohemyalı Protestanlar, özellikle İngiltere ve Hollanda ile akrabalık bağları bulunan Palatine Dükası Elektör V. Frederick'i, İmparatorluk seçimlerinden hemen önce, Bohemya Kralı ilan etmişlerdir (Baykal, 1988: 29). Kış Kralı lakaplı genç bir Calvinist olan V. Frederick'in Hollanda Kralı Nassau'lu Maurice'in desteği başta olmak üzere sahip olduğu bağlantılar orduyu takviye ederken Protestan Birliği büyük ölçüde isyancıları desteklemiştir. Bu aşamada Kont Ernst von Mansfield, Katolik kökenli olmasına karşın V. Frederick'in hizmetine girmiştir. Protestanlara İngiltere, Danimarka ve Hollanda'dan yardım yapılması konusunda kendi aralarında müzakereleri devam ederken Kont Ernst von Mansfield ile Christian von Braunschweig ve Georg Friedrich von Baden-Durlach kuvvetleri de V. Frederick'in yanında yer almıştır (Baykal, 1988: 33–34). Ardından Bohemya'daki Pilsen şehri başarıyla kuşatmıştır. Devam eden süreçte Kont Thurn komutasındaki Bohemyalı Protestanlar, Silezya, Lausitz ile Moravya'dakilerin katılmasıyla Nisan 1619'da İmparatorluk kuvvetlerini dağıtarak zor duruma düşürdülerse de Dampierre süvarilerinin II. Ferdinand'ın yardımına gelmesiyle denge bozulmuştur (Baykal, 1988: 28).

1619 yılında Matthias'ın ölümü üzerine beklendiği gibi II. Ferdinand tahtı devralmıştır. Ne var ki, sabit bir ordusu olmayan II. Ferdinand, Bohemya'da çıkan isyanı kendi kaynaklarıyla ortadan kaldıracak bir güçten yoksundur. Bu yüzden Bavyera Dükü I. Maximilian ve kayınbiraderi İspanya Kralı III. Philip'ten yardım istemiştir. Alınan destekle V. Frederick güçleri karşısında Johannes Tserklaes, Count of Tilly (Kont Tilly) komutasındaki Katolik Birliği ordusu 1620'de Prag'ın batısında gerçekleşen Beyaz Dağlar Muharebesinde zafer kazanmıştır (Fulbrook, 2008: 67). Protestanların 11 bin 600 piyade ile 11 bin 400 süvariden oluşan toplamda 23 bin kişilik ordusu karşısında; 18 bin 800 piyade ile 6 bin süvari olmak üzere 24 bin 800 kişilik ordu gücü bulunan Katolikler tecrübeleriyle bu savaşı kazanmışlardır. (Bonney, 2002: 38). V. Frederick'in yenilip Hollanda'ya kaçmasıyla Protestanlar zor duruma düşerken 1621 ve 1624 arasında Palatina'da devam eden Protestan isyanı da başarılı olamamıştır. Böylece ilk evre, Katoliklerin üstünlüğüyle tamamlanmıştır.

Danimarka'nın Savaşa Dâhil Olması (1625–1629)

Bohemya ve Palatina'da süren mücadelelerde Protestanların etkinlik gösterememesi üzerine Danimarka'nın tutumu netleşmiştir. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun prenslerinden biri olan aynı zamanda Holstein Dükü sıfatına sahip Danimarka Kralı IV. Christian, Protestanların savunuculuğuna başlayacaktır (Baykal, 1988: 37; Mortimer, 2004: 6). Kuzeyde güçlü bu otoritenin tarafsızlığı bırakmasında, 1625 yılında Kont Tilly komutasındaki İmparatorluk ordularının Kuzey Almanya'yı istila etmeleri etkilidir (Lee, 2009: 111). Eş zamanlı olarak Baltık kıyılarında İsveç ile rekabet eden IV. Christian, savaşa katılarak toprak kazanma şansı yakalayabilmeyi arzu etmektedir.

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Danimarka'nın müdahalesine kadar, Kont Tilly'nin sevk ve idare ettiği Katolik Birliği ordularıyla savaşımıştır. Ancak bu güçler Danimarka karşısında yetersiz kalacağından 1625 yılında II. Ferdinand, Katolik Birliği'nin önerisiyle güçlerini artırma yoluna giderek Çek soylu Albrecht von Wallenstein'a paralı askerlerden oluşan bir ordu kurma yetkisi tanımıştır (Parker, 1997: 52). Bu arada İspanya ve Hollanda arasında devam eden savaşta İspanya'yı zayıflatmak amacıyla Hollanda'ya destek veren Fransa ve İngiltere ise Danimarka'yı desteklemeye hazırdır. Danimarka'nın planı 1626 yılından itibaren topyekûn harekete geçmektir. Buna göre Kont Tilly'nin önderlik ettiği birlikler karşısında IV. Christian kuvvetleri; Wallenstein'in ordusuyla da Kont Ernst von Mansfield'in ordusu çarpışacaktır (Baykal, 1988: 39).

Kont Tilly komutasındaki güçler, 1626'da Aşağı Saksonya'da Lutter Savaşı'nda Danimarka kuvvetlerini yenmiştir. Sonraki yıl Wallenstein, Macaristan'dan Silezya'ya geçen Kont Ernst von Mansfield birliklerini yenerek Danimarka Kralı üzerine yönelmiştir (Baykal, 1988: 41). İki yıl süren mücadelelerin ardından IV. Christian ve müttefikleri yenilmiş, Aşağı Saksonya ile Jutland, Kont Tilly ve Wallenstein'in ortak ordusu tarafından işgal edilmiştir (Mortimer, 2004: 6). Bu arada İngiltere ve Fransa arasında başlayan savaş, Danimarka'ya verilen yardımın kesilmesine neden olmuştur. Kayıpların artması üzerine geri çekilen IV. Christian, Temmuz 1629'da Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun işlerine müdahale etmemeye söz verdiği Lübeck Barışını imzalamıştır (Baykal, 1988: 42). Böylece savaşın Danimarka aşaması da Bohemya'da olduğu gibi Katoliklerin üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.

Danimarka'ya karşı elde edilen üstünlük, Katoliklerin Protestanların siyasi ve dini olarak daha fazla sıkıştırılmasına neden olacak gelişmeleri doğurmuştur. II. Ferdinand, Protestanların gücünü iyice kırmak için Mart 1629'da "Tanzim Fermanı" (*Edict of Restitution*) olarak anılan belgeyi çıkarmıştır (Mortimer, 2004: 7; Parker, 1997: 97). Eskiye dönüş fermanı olarak adlandırılan bu belge, 1552 Passau Mütarekesi'nden bu yana Katoliklerin kaybettiği toprakların iade edilmesi, Katoliklik ve Luthercilik dışında Hristiyanlık mezheplerinin yasaklanmasını içermektedir (Baykal, 1988: 44). Sonuçta bu evrede Calvenizm yasaklanırken Protestanlar şimdikiye değin elde ettikleri kazanımları büyük ölçüde kaybetmişlerdir.

Gustavus Adolphus ile İsveç Müdahalesi (1630–1635)

1630 yılına gelindiğinde dini ve siyasi hakları üzerindeki kısıtlamalar zirveye ulaşan Protestanlar, artık kesin yenilginin eşiğindedir. Katoliklerin kazandığı zaferler ile tek taraflı çıkarılan Tanzim Fermanı İmparatorluk içerisindeki rakipleri etkisiz hale getirmiştir. Buna karşılık General Wallenstein'in Danimarka'nın yenilişi sonrası Baltık Denizi'ne doğru yönelmesi İsveç'i harekete geçirmiştir. Bu kez II. Ferdinand'ın tüm bölgeye hâkim olabileceği girişimini engellemek amacıyla İsveç kralı II. Gustavus Adolphus sahneye çıkmıştır. Baltık Denizi'nde Protestan egemenliğini korumak isteyen Kuzeyin Aslanı lakaplı Adolphus, savaşa dâhil olarak aynı zamanda geleneksel rakibi Katolik Polonya'ya da karşı durmak istemektedir. Bununla birlikte Ringmar, İsveç'in 1630 yılında Otuz Yıl Savaşları'na katılmasında çıkarılardan ziyade kültürel ve kimlik unsurlarının korunmasının ön plana çıktığı bir süreç işlediğini iddia eder (Ringmar, 1996: 93–186). Adolphus'un dini ve stratejik temele dayanan planı, Katolik toprakların fethedilerek İsveç denetimi altında Protestan devletlerini kapsayan bir konfederasyonun kurulmasını içermektedir (Lee, 2009: 112).

1630 yılında Adolphus'un Pomeranya'yı işgal etmesiyle İsveç mücadelelere aktif biçimde katılmıştır. İsveç ordusu Nisan 1631'de Brandenburg'a doğru hareket etmiş; ancak 20 Mayıs'ta ele geçirilen Magdeburg şehrinin yağma, şiddet ve katliamlara maruz kalmasına engel olamamıştır (Parker, 1997: 88). Bu arada Fransa ile Habsburg gücünü durdurmak gibi müşterek hedef, İsveç'in Fransa ile hareket etmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda 1631 yılında yapılan Barwalde Antlaşması ile İsveç, Fransa'dan yardım almaya başlamıştır (Baykal, 1988: 49). Hollanda'nın da desteği sonrası Adolphus, Protestanlar lehine çabuk sonuçlar elde etmeye başlamıştır. Kont Tilly komutasındaki İmparatorluk ordularını 17 Eylül 1631'de Leipzig yakınlarındaki Breitenfeld'de yapılan meydan muharebesinde ağır bir yenilgiye uğratılmıştır (Baykal, 1988: 50; Bonney, 2002: 44). Breitenfeld, muharebesinde Kont Tilly'nin 31 bin askerine (21.400 piyade 10 bin süvarisi) karşılık; İsveç ve Sakson müttefiklerinin 40–42 bin askeri (yüzde 75'i Alman ve İskoç paralı askerlerden oluşan 14,842 piyade, 8.064 süvarili İsveç ordusu ile 13 bin piyade ve 5.225 süvarinin olduğu Sakson ordusu) bulunmaktadır (Bonney, 2002: 44). 1631 yılının sonuna doğru Sakson müttefikleri Prag'ı kontrol altına alırken; Mainz ve Bavyera sınırındaki topraklara sahip olan İsveç, 1632 yılı ilkbaharında İmparatorluk ordularını Yağmur Muharebesinde bir kez daha yenerek, Münih de dâhil olmak üzere Bavyera'yı işgal etmiştir (Mortimer, 2004: 7).

Breitenfeld mağlubiyetinden kısa bir süre sonra Kont Tilly aldığı yaralar nedeniyle hayatını kaybederken, 1630 yılında görevden alınmış olan Wallenstein, gelişmeler üzerine iki yıl sonra II. Ferdinand tarafından geri çağırılmıştır. Wallenstein, ilk etapta İsveç ordusunu kuzeye sürmeye çalışarak ittifakları kırmayı denemiştir. Ancak Kasım 1632'deki Lützen Savaşı'nda İsveç ordusu, İmparatorluk ordusunu bir kez daha yenmiştir (Baykal, 1988: 54–55). Lützen Savaşı sırasında çarpışan orduların büyüklükleri birbirine yakındır. 18.996 kişilik İsveç kuvveti, 12.786 piyade ve 60 top ile 6.210 süvariden oluşurken; daha sonra Pappenheim'in 2.300 süvari kuvvetiyle takviye edilecek İmparatorluk kuvveti başlangıçta 38 top ile 9.870 piyade ve 6.900 süvari olmak üzere toplam 16.770 kişidir (Bonney, 2002: 48). Adolphus'un hayatını kaybettiği bu muharebe sonrası İsveç ordusu daha evvelki ivmeyi bir daha yakalayamamıştır. Bu arada Wallenstein'in İsveç ve Fransa ile gizli görüşmelere başladığı, İmparatora karşı isyan çıkarmaya hazırlandığı gibi söylentiler, 1634 yılında suikasta uğrayarak öldürülmesine neden olmuştur. Wallenstein'dan sonra İmparatorluk ordularının başına II. Ferdinand'ın oğlu III. Ferdinand geçirilirken İsveç ordusu Eylül 1634 yılında Nördlingen'de yenilgiye uğramıştır (Mortimer, 2004: 8). Adolphus sonrası oluşan güç boşluğu nedeniyle alınan

yenilgiler üzerine Mayıs 1635'te yapılan Prag Antlaşması, İsveç'in kuzeydeki konumunu oldukça sarsarken yeni Protestan ittifaklarının önüne de set koymuştur (Bireley,1976: 31–70).

Fransa'nın Savaşa Katılması Sonrasındaki Gelişmeler (1635–1648)

Adolphus'un ölümü ve Prag Antlaşması'nın yarattığı tablo bir süredir Habsburg hegemonyasına karşı Protestan güçlerle ittifaklar ağı kurarak vekalet savaşı yürüten Fransa'yı rahatsız etmiştir. Aslında Fransa ile Habsburglar arasındaki rekabet, Habsburgların 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'nın büyük bölümünde yayılarak Fransa topraklarını çevrelemesiyle başlamıştır (Lee, 2009: 110). Bu dönemde Bourbon hanedanlığı tarafından yönetilen Fransa, 1624'ten itibaren Protestanlara para, silah ve malzeme göndererek verdiği desteklerle zaten çatışmaların içerisindeydi. Fransa Kralı XIII Louis'in (1610–1643) başbakanı konumundaki Kardinal Armand de Richelieu, İspanya'nın ilerleyişinin önüne geçip Avusturya Hanedanlığına son vermek gibi iki temel hedefinin yanında İmparatorluk sınırları içerisindeki İspanyolların sahip olduğu toprakları ele geçirmeyi hedeflemiştir (Lee, 2009: 111). Ayrıca Richelieu, devam etmekte olan Hollanda'nın İspanya'ya karşı savaşını da maddi olarak desteklemiştir.

Fransa'nın paralı asker komutanlarından Bernhard de Saxe-Weimar ile anlaşılıp 1635 yılından itibaren doğrudan İspanya'ya savaş açmasıyla Otuz Yıl Savaşları'nın son aşaması başlamıştır. 1637 yılına kadar geçen sürede Fransız ordusunun yetersizlikleri nedeniyle aleyhine gelişmeler yaşanmasına rağmen 1640'lı yıllardan itibaren durum tersine dönmüştür. 1642 yılında Fransa'da Richelieu'nun ölümü ilerleyişi yavaşlatsa da ilerleyen süreç Fransa lehine işlemiştir. Fransa, bu süreçte yakın zamanda taç giyen XIV Louis ve başbakanı Kardinal Mazarin tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu arada o zamana değin hiçbir uzlaşma sergilemeyen II. Ferdinand, 1637 yılında hayatını kaybederken yerine daha ılımlı olan oğlu III. Ferdinand gelmiştir.

Mayıs 1643'te Rocroi Muharebesi'nde İspanyollar Fransızlara kuzey Fransa'da ciddi biçimde yenilmişlerdir (Asch, 1997: 134). 1645'te Jan-kov ve ikinci Nordlingen muharebelerinde de benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. İsveç'in ve Fransa'nın art arda gelen başarıları İmparatoru kaçınılmaz olarak barış yapmaya zorlamıştır (Mortimer, 2004: 8). Bu kapsamda "sondağ görüşmeleri" şeklinde temaslar olsa da yaklaşık üç yıl süren müzakereler sonunda önemli noktalarda uzlaşma sağlanarak, Münster ve Osnabrück'te barış yapılmıştır (Münkler, 2010: 81). 24 Ekim 1648'de nihai hali verilen Westphalia Antlaşmaları da tarafların yorgunlukları nedeniyle savaşa devam edemeyeceği ve tam bir yenilgiyi kabul edemedikleri sırada yapılan eşzamanlı görüşmelerde ortaya çıkan metinlerin birleşmesinden oluşmaktadır.

Westphalia Antlaşmaları: Otuz Yıl Savaşları'nın Siyasi Sonuçları

Yukarıdaki aşamalarda görüldüğü üzere Habsburg ile Baviera ittifakının Protestanları bastırmak için uyguladığı karşı reform ile bu baskıcı hareketlere direnen Protestan blok ile destekçilerinin ortaya çıkardığı hesaplaşma iktidar rekabetini doğurmuş ve farklı aşamalar sonunda bir uzlaşma ihtiyacı doğmuştur. Büyük muharebelerin yaşandığı Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren anlaşmalar bütünü olan Westphalia Antlaşmalarını oluşturan barış görüşmelerinde de uyumsuzlukların giderilmesi ve güç dengesinin yeniden tesis edilmesi ana eksen olmuştur. Müzakerelerde bölgesel sınır düzenlemeleri yanında tali diplomatik konular ele alınmıştır. İsviçre Konfederasyonu ile Hollanda Cumhuriyeti'nin egemen devletler olarak tanınmaları tartışılarak karara bağlanmıştır (Tilly, 2001: 282). İspanya ve Hollanda arasında 1568'den beri devam eden Seksen Yıl Savaşları olarak bilinen uzun soluklu mücadeleleri de sonlandıran barış ile İspanya, Hollanda'nın bağımsızlığını resmen tanımıştır. İspanya, Hollanda'nın egemenliğini tanımamasına karşın Westphalia'da barışamadığı Fransa ile savaşını sürdürecektir. İki ülke arasındaki savaş, 1659 yılında Pirene Barış Antlaşması ile Fransa lehine sona erecektir. (Baykal, 1988: 13; Mckay ve Scott, 2011: 19–23). İsveç, Fransa ve müttefiklerinin lehine sınır düzenlemeleri yapılırken birbirinden ayrı siyasal birimler haline dönüşürülen Alman prensliklerine bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Kısıtlamalar, prensliklerin rızası dışında İmparatorluğun kanun koyma, vergi ve asker toplama, savaş ilan etme, barış antlaşması yapma gibi eylemleriyle ilgilidir (Sander, 2003: 100). Bununla birlikte Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu içerisindeki prenslikler, İmparatorluğa karşı olmamak şartıyla artık kendi aralarında veya diğer yabancı devletlerle ittifak yapabileceklerdir (Baykal, 1988: 72; Fulbrook, 2008: 73).

Müzakereler sırasında en zorlu tartışmalar ise dini alanlardaki hususlarda yaşanmıştır. Westphalia ile kralın kendi alanı içinde egemen olduğu ve başka birinin siyasi iradesine tabi olmadığı anlamına gelen "*regno suo'da rex est imperator*" ilkesi yanında krala, krallığında hangi dinin uygulanacağını belirleme yetkisi veren ve dini gerekçelerle diğer devletlerin iç işlerine müdahaleyi yasaklayan "*cuius regio, eius religio*" ilkesi temel alınmıştır (Griffiths ve ark. 2008: 246–247). Halk için 1624 tarihi öncesinde sahip olduğu mezhebe bağlı kalınması; ancak bu tarihten sonra yapılan değişiklikler bakımından ibadet, medeni hak vs. gibi durumlar için eşitlik tanınması kararlaştırılmıştır (Baykal, 1988: 72). Böylece Augsburg'ta dışlanan Calvinizm mezhebi de artık İmparatorluk tarafından tanınmıştır. Savaşlarda görece herhangi bir tarafta bulunmayan Papalık, sekretarya ve arabulucu misyonu ile barış konferanslarına katılmıştır. Antlaşma doğal olarak Papa tarafından hükümsüz ilan edilmiştir. Papa'nın onayının alınmaması, o zamana kadar oluşan teamüller açısından önemli bir değişimi simgelemektedir. Böylece Katolik Kilisesi ve Papa'nın etki alanı kısıtlanırken dini grupların siyasi meseleler üzerindeki işlevlerini azaltacak bir yol izlenmiştir.

Westphalia uzlaşına kadar geçen süreçte savaşlar tarafların toplumsal ve ekonomik yapılarında büyük bir yıkıma yol açmıştır. Savaşlarla eşzamanlı görülen kıtlık ve salgın hastalıklar insan kaybını ciddi düzeyde artırmıştır. Salgın kaynaklı ölümlerin yanı sıra doğum ve ölüm oranlarının tam kayıtlarının bulunmaması, tam ölüm sayılarının belirlenmeyi zorlaştırmaktadır (Kamen, 1968: 38). Avrupa'da büyük devletlerin yaptıkları savaşlardaki kayıpları gösteren bir listede Otuz Yıl Savaşları'nda 2 milyon 71 bin kişinin yaşamını kaybettiği aktarıldıktan sonra göç unsuru dışarıda bırakılıp siviller ve bütün güçler dahil edildiğinde Otuz Yıl Savaşları'nda esas ölüm sayısının 5 milyon gibi bir rakama ulaşabileceğini iddia edilmektedir. (Tilly, 2001: 280–281) Toplam ölüm sayısını saptamak mümkün olmasa da bu savaşlar sonunda Avrupa'nın nüfusu ciddi oranda azalmıştır. Savaşlar esnasındaki yağma ve talanlar tarafların zayıflıklarını artırmıştır. Ayrıca savaşın finansmanını sağlayabilmek için ağır vergilendirmelerin yarattığı ciddi bir ekonomik yük de vardır. Buna ilaveten kırsal alanda tarım ve üretimin durmasıyla kıtlık yaşanmıştır. Sürecin yarattığı yıkıntı bölünmüşlüğe yol açacak biçimde en çok da Alman yoğun nüfuslu

alanları etkilemiştir. Çatışmaların çoğunlukla Alman köy ve kasabalarında geçmesi bölgenin ekonomisi üzerinde uzun yıllar sürecek bir etki bırakmıştır. Lee'ye göre savaşlardan önce de Almanlar ekonomik olarak gerileme içerisindeydi; ancak savaşlar ekonomik gerilemeye ivme kazandırmıştır (Lee, 2009: 120). Benzer şekilde Rabb da Alman ekonomisinin 1618 öncesinde bir düşüş içerisinde olduğunu, sendeleyeni ekonomiye savaşın darbe vurduğundan söz eder (Rabb, 1962: 40). Diğer taraftan Kamen ise o dönem için siyasi ve ekonomik bütünlük gösteremeyen tek bir Almanya'dan söz edilemeyeceği gibi Almanca konuşulan topraklarda tek bir ekonominin olmaması nedeniyle etkilerinin de farklılaştığını dile getirmektedir. (Kamen, 1968: 44–45).

Westphalia'da barış için izlenen yöntemle diplomatik açıdan da savaşların sona erdirilmesi usulleri açısından da yeni bir gelenek ortaya çıkmıştır. Buna göre 1789'a kadar Avrupa'daki uyuşmazlıklarda Westphalia Antlaşmaları önemli bir referans olurken her devletin kendi dinine sahip olarak katıldığı genel kongrelerin toplanması teamül olacaktır (Mckayve Scott, 2011: 18–19). Westphalia ile siyasal olarak hoşgörü ve tolerans içeren normlar çerçevesinde din unsurunun Avrupa'da ittifakların belirlenmesinde artık daha az rol oynayacağı bir düzen getirilmektedir. Antlaşma sonrası Avrupa'daki mücadeleler sonlanmasa da Avrupa siyasetinde güç unsuruna dayalı yeni bir denge oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Sonuçta söz konusu süreç orta vadede Almanların bölünmüşlüğüne ve Fransa'nın ise nispeten yükselişine yol açacak gelişmelerin de başlangıcıdır (Sander, 2003: 101).

Otuz Yıl Savaşları'nın Askerî Düzeni ve Etkileri

Otuz Yıl Savaşları'nın farklı safhalarında da görüldüğü üzere topyekûn bir mücadeleye dönüşen savaşlar, emsallerinden çok farklı olmasa da hem tarafların askerî örgütlenmesi hem de savaşların yürütülüşü bakımından bazı yönleriyle ayırt edici niteliklere sahiptir. Birden çok muharebenin eş zamanlı yürütüldüğü dönemde başta İmparatorluk ve onun yarı özerk siyasal birimleri ile karşıtlarının sürekli ordulardan oluşan bir askerlik sistemi bulunmamaktadır. Bunun yerine ordular, daha çok her sınıf halktan gelen hatta "evsiz barksız" olarak nitelenen paralı askerlerden teşkil edilmiştir (Baykal, 1988: 19). Askerlerin sevk ve idaresini sağlayabilecek kaynaklar bulmak zor olduğundan "genel taşeronlar" olarak da nitelenen araçlara ihtiyaç duyulmaktadır (Tallett, 2017: 137). Tilly, aracılık-komisyonculuk olarak nitelediği dönemlerde (1400–1700) sözleşmeyle kurulan paralı askerlik uygulamasının Avrupa'da yaygınlığına dikkat çekmektedir (Tilly, 2001: 100). Bu dönemde genellikle zengin soylular askerleri eğitmek, beslemek ve silahlandırmak için harcamalar yaparak aracılık işlerine soyunmuşlardır. Örneğin Parker, sayısı 300'ü aşan araçlardan biri olan Wallenstein'in 1625'te ve 1631–1632'de iki ayrı savaşta Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu için 25 bin kişilik bir ordu topladığını; bir başka aracı Bernhard de Saxe-Weimar'ın ise 1635'te 18 bin kişilik bir orduyu Fransızlara tahsis ettiğini dile getirir. Parker, ayrıca 1639'da Bernhard'ın ölümüne kadar araçlar tarafından yurtdışından toplanan yabancı birlikler Fransız ordusunun (yaklaşık 125 bin asker) yüzde 20'sini oluştururken; savaşların sonunda ise 70 bin kişilik İsveç ordusunda İsveçlilerin sayısının sadece 18 bin olduğunu aktarmaktadır (Parker, 2014: 166).

Her ne kadar deneyimli olursa olsunlar araçlar ve paralı askerlerle yürütülen savaşlar bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bir kere, paralı askerlerin cephele sürülmesi maliyetli bir iş olduğundan finansman zorlukları yaşanmıştır. İletişim ve ulaşım olanaklarının kısıtlılığı denetimini zorlaştırdığı gibi büyük orduları sahada tutmanın maliyeti yüksektir. İkinci olarak, askerlerin ücretlerinin ödemelerinde yaşanan sıkıntılar kolayca saf değiştirmelerine neden olmuştur (Çoşar, 2000: 82). Kaptan Sydnam Poyntz gibi bu süreçte taraflarını bir kereden fazla değiştirenler de vardır. (Parker, 1997: 167). İnanç bakımından türdeş olmayan askerler sadece yetenekleri oranında o dönemki ihtiyaçları karşılayacak düzeyde savaştaki ganimet ve yağmaların devamlılığına göre taraflara bağlılıklarını sürdürmüşlerdir (Baykal, 1988: 20). Öyle ki savaşlar sırasında karşılaşılan yenilgi askerleri savaştan alıkoyabilmiş, hatta kendilerine sunulan imtiyazlar kontrolden çıkabilmiştir. Tüm bunlar muharebelerin kumanda edilebilmesi için birlikteliği sınırlarken denetimsiz askerî grupların ani ve kontrolsüz çarpışmalarına da yol açmıştır.

Söz edilen koşullarda savaşlara katılan orduların büyüklüğünü, gücünü ve kapasitesini belirlemek kolay değildir. Asch, böyle bir sistemde kâğıt üzerinde yer alan asker sayısı ile askerî teşkilatın yapısının yanıltıcı olduğunu söyler. Çünkü sorumlu komutanlar birliklerinin sayılarını alacakları erzak, cephan ve asker maaşı üzerinden tam kadro gösterip aradaki farktan kazanç elde etmektedirler (Asch, 2003: 64). Bu belirsizlik, tarafların savaşlardan çabuk sonuçlar alamamasına yol açmıştır. Kuşkusuz, çatışmalarının son bulmamasında II. Ferdinand'ın her aşamada taviz vermez tutumunun önemli payı vardır. Barışı sağlamanın taraflarca acil görünmediğini dile getiren Lee, çatışmaları uzatan başka bir nedenin 1632 yılında cephede hayatını kaybeden II. Gustavus Adolphus'un ölümüne kadar idare ettiği disiplinli ordu bir yana, askerî disiplinsizliği neden olarak gösterir. Ona göre güçlerin nispeten dengeli dağılımı üstün tarafı belirlemeye yetmezken; katılımcıların çokluğu savaşların iç içe geçmiş karmaşık konular içermesine yol açmıştır (Lee, 2009: 116). Diğer yandan Münkler'in de dikkat çektiği gibi geriye düşen tarafın dış desteğe başvurması ya da yeni askerî birliklerini takviye etmesine rağmen üstünlük sağlayamaması, kendi askerî kuvvetlerinin bütünlüğünü bozmadan karşı tarafı ekonomik olarak yıpratma/tüketme biçiminde bir stratejiye yöneltmiştir. Çatışmalarda tarafların düşmanlarının silahlı kanadıyla çarpışmaktan öte, ağırlıklı olarak sivil halka yönelik talan, yağma ve el koyma eksenli bir sürecin yaşandığını belirten Münkler'e göre savaşlar bir kere başladıktan sonra ortaya çıkan gelişmeler tarafların savaş araçları ve stratejileri açısından değişikliklere neden olmuştur. Başlangıçta planlanmamış olsa da ilerideki safhalarda taraflar çatışma alanlarında net bir üstünlük sağlayamadıklarından birbirlerinin toprakları üzerine seferler düzenlemeyi tercih etmişlerdir (Münkler, 2010: 74–76). Münkler'e göre ayrıca İspanyol, İsveç ve İskoçların katkılarıyla oluşan yeni birliklerle İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın maddi yardımları savaşların uzun sürmesinde etkilidir (Münkler, 2010: 80).

Aslında Otuz Yıl Savaşları sırasında dini bağlılıklar etkili olduğunda savaşanlar, karşı tarafın tamamen yok edilmesine yöneldiği izlenmektedir. Böyle durumlarda şiddetin boyutunun yüksek olması bunu kanıtlar niteliktedir. Ne var ki dini aidiyetler önemli olsa da savaşlar devam ederken her zaman belirleyici olmamıştır. Tarafsız aktörler olduğu gibi dini bağlılıklarından dolayı bir araya gelmeyeceği düşünülen aktörler iş birliği yapmıştır. Otuz Yıl Savaşları'nın farklı safhalarında görüldüğü üzere Katoliklerin yönettiği Fransa, Protestanların üstünlüğü sağladığı Danimarka ve İsveç'le güç birliği yapıp Katolik Habsburglarla mücadele etmiştir. Fransa bu stratejik yaklaşımıyla rakibi Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun parçalanmışlığından elde edeceği pragmatik kazanımları hesap etmiştir. Yine daha önce

belirtildiği üzere Katolik Kont Peter Ernst von Mansfield, Protestanlar için savaşmıştır. Karşıt mezheplerle birlikte hareket etme girişimleri bu derece yaygınken aynı mezhebe mensup olmalarına karşın gidişata göre çıkarları uyuşmayan aktörler de vardır. Fransa ile İspanya arasındaki 1610–1624 arasındaki gerilimler, Lutherci Danimarka ile İsveç ilişkileri, Bavyera Dükü ile Avusturya Habsburgları arasındaki görüş ayrılıkları, Saksonya elektörünün Calvinistlerle mesafeli davranarak Habsburg yanlısı olması gibi aynı mezhebe mensup tarafların çekişmesinin savaş sırasında bir istisna olmadığını göstermektedir (Asch, 2003: 57).

Otuz Yıl Savaşlarında kullanılan strateji ve taktikler eski ve yeninin karışımı görünümündedir. Bir yandan, komutanlar hâlâ süvari hücumları ve piyade teşkileri gibi geleneksel yöntemlere güvenirken diğer yanda ateşli silahlar ve toplar gibi yeni teknolojileri de denemeye başlamışlardır. Otuz Yıl Savaşları sırasında askerî stratejideki en önemli gelişmelerden biri “saha ordusu”nun yükselişidir. Geçmişte ordular büyük ölçüde durağan olup garnizonlar veya kalelerde konuşlanmışken Otuz Yıl Savaşları, sürekli hareket halinde olan, düşmanlarını alt etmeye ve yenmeye çalışan manevra kabiliyeti yüksek orduların yükselişini getirmiştir. Bu yeni savaş tarzı, yeni bir tür taktik gerektirmiştir. Komutanların artık sabit mevzileri savunmak yerine manevra ve esnekliğe odaklanmaları gerekiyordu. Bu, ateş gücünü en üst düzeye çıkarmak için tasarlanan “doğrusal oluşum” gibi yeni taktiklerin geliştirilmesine yol açmıştır.

Otuz Yıl Savaşları'nın yaşandığı dönemde piyade, süvari ve topçuların koordineli biçimde idare edilmesine dayanan bir savaş yürütme biçimi yerleşmeye başlamıştır. İsviçre kargılı piyadeleri saldırıları karşısında 1500'lü yılların ortalarından itibaren sayıları 3 bini bulan ve kare biçiminde bir savaş düzenini önceleyen “*tercio*” adlı seçkin İspanyol piyadeleri (Jorgensen ve ark. 2006: 13–15) mızrakçılar ile kanatlardaki arkebüzçüler/silahşörler aracılığıyla süvarilerin yoğun olduğu gruplara karşı savaşmaya başlamıştır. Daha sonra Hollanda ve Fransa tarafından da benzer bir düzen uygulamaya geçirilmiştir. Yine savaşlardan bir süre önce ateşli silahlar ve görece yavaş tırıs (kısa adımlarla) yapılan birleşik bir süvari saldırısı niteliğindeki “*caracole*” taktiği de önceki süreçte yoğun biçimde kullanılmıştır. Savaşlar sırasında kimi zamansa tam ölçekli süvari hücumlarına da başvurulmuştur. İyi eğitilmiş ve disiplinli birliklere ihtiyaç duyulan *caracole* taktiğine karşı Adolphus, hücum sırasında, en kısa mesafeden yalnızca ön sıranın ateş etmesine izin veren, ardından süvarilerin düşmanla kılıç ve tüfeklerle yüz yüze çarpışmaya başladığı yöntemi getirmiştir (Cooper, 1971: 219). Nitekim Adolphus'un ordusunu öne çıkaran, piyadenin topçuyla ve süvarinin hem tüfekçiler hem de hareketli topçuyla yaptığı ortak harekattir (Asch, 2003: 61). Öyle ki, Eylül 1631'deki Breitenfeld Muharebesi'nde piyade, disiplin ve ateş gücü üzerinden kazanılan zafer, sonradan taktik ve stratejik açıdan İmparatorluk ordusu tarafından da kopyalanmıştır (Parker, 2014: 176).

Uzun mesafeleri aşmayı gerektiren Breitenfeld, Lützen, Nördlingen gibi büyük meydan savaşlarının yaşandığı Otuz Yıl Savaşları, çok ileri bir teknolojinin kullanıldığı savaşlar değildir. Ancak piyadelerin profesyonelleşmesi ile kuşatma becerilerinin gelişmesiyle yaşanan ilerlemeler şehir ve kalelerin savunmasını zayıflatmış, daha büyük siyasi birimlerin gerekliliğini gündeme getirmiştir (Brown ve Ainley, 2006: 58). Bu kapsamda Avrupalıların Otuz Yıl Savaşları'ndan dersler çıkardığını belirten Knutsen'e göre bu derslerden ilki, dini alandaki uyuşmazlıkların artık sonlandırılması gerektiği üzerine fikir birliği olurken; ikincisi ise paralı askerlerle yürütülen bir savaşın tehlikelerini görmeleridir (Knutsen, 2006: 120–121). Nihayetinde baskın, yağma ve talanların sıkça görüldüğü mücadelelerde çatışmaların şiddeti yoğun olmuş, taraflar birbirlerine karşı kesin bir askerî üstünlük sağlamalarını zorlaştıran koşullarla yüz yüze kalmışlardır.

Dünya tarihinin Avrupa merkezli tahayyül edilmesini tartışmaya açmak bakımından Otuz Yıl Savaşları ve sonuçları üzerinden gelişen ön kabullere kaynaklık eden sürecin anlaşılması oldukça önemlidir. Otuz Yıl Savaşları, Katolik ve Protestan karşıtlığına dayalı dini rekabet başta olmak üzere ekonomik, siyasi ve askerî sorunların iç içe geçtiği 17. yüzyıl Avrupa'sında gerçekleşmiştir. Şiddet, kıtlık ve salgın hastalık gibi toplumsal kırılmalara yol açan savaşların hem dışsal anlamda Avrupa'daki gerilimlerden hem de Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun içinden kaynaklanan yönleri olduğu görülmektedir. Siyasi ve askerî üstünlüğün taraflar ve destekçileri arasında el değiştirdiği aşamalar sonunda Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nu oluşturan devletlerin ayrı birimler olarak kendi yönetsel yapılarını kurmalarına ilişkin alt yapı oluşmuştur. Habsburg etkinliğinin kırılmasına, İspanyol gücünün zayıflamasına ve Alman nüfusuna ciddi azalmaya yol açan bu savaşlarda sahada kazanan açısından kesin ve net bir zaferden söz edilememektedir. Kazananı tam belirgin olmasa da Otuz Yıl Savaşları'nın siyasal ve askerî olarak nispeten Fransa ve stratejik olarak desteklediği Protestan müttefiklerinin lehine sonuçlar ürettiği anlaşılmaktadır.

Otuz Yıl Savaşları'nı askerî olarak önemli kılan hem mücadelelerin yürütülme biçimleri hem de dönemin askerî örgütlenmesi açısından belli ölçülerde kendine has özellikler taşımasıdır. Çok sayıda lider, ittifak ve komutan içeren çatışmalarda bireysel hırs ve çıkarlar ön planda tutulmuş hatta bunlar kimi zaman dinsel çıkarların önüne geçmiştir. Bunlarla birlikte askerî girişimci ya da aracı olarak bilinen kişilerin kurduğu çoğunlukla paralı askerlik sistemine dayalı ordular savaşın finansmanı, vergilendirme ve süreklilik hususunda aksaklıklar çıkarmıştır. Tarafların kimi zaman birbirinden kopyaladığı saldırı odaklı taktiklerle gerçekleşen meydan savaşlarında ideolojiden öte mali kazançlarla motive olan paralı askerlik düzeni çatışmaların seyrini belirlemiştir. Sonuçta da düzenli ve sürekli ordunun önemli ve gerekli olduğuna yönelik bir zemin savaşlar sonunda belirginleşmiştir. Egemenliğin sürdürülebilirliği açısından da askerî güç önemini kaybetmemiştir.

Otuz Yıl Savaşları'nı siyasal olarak önemli kılan ise bu savaşların uzun bir zaman sonra devlet temelli uluslararası sistemin temelini oluşturduğunun yaygın biçimde kabul edilmesidir. Günümüzde modern uluslararası ilişkilerin yapısına dair algılarımızı şekillendiren söz konusu kabuller, bu savaşlar sonunda Avrupa'da siyasal düzlemde Westphalian devletler sistemi olarak anılacak modeli ortaya çıkarmıştır. Çalışmada görüldüğü üzere Otuz Yıl Savaşları sonunda Katolik Kilisesinin ve Papa'nın siyasetteki etkisinin azaltılmaya çalışılarak dinin siyaseti kutuplaştırmasının önüne geçmeyi hedefleyen idari ve hukuksal bir uzlaşya varılmıştır. Bunun yanında egemenliğin önceki süreçten kopuşuna dair tasarlanan değişimler olsa da bunların savaş sonunda hemen gerçekleşme ihtimali zayıf kalmıştır. İspanya ve Fransa arasında devam eden savaşın gösterdiği üzere iktidar rekabeti son bulmadığı gibi gücü dengelemeye dayalı arayışlar da son bulmamıştır. Egemenliğin daha sonra birçok dönüşüm geçirdiği tarihsel evreler savaşın sonuçlarına dair kabullerle her zaman aynı paralelde olmadığını göstermektedir. Bu nedenle söz konusu savaşların siyasal ve askerî sonuçlarının Westphalia'ya dair tartışmalarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declared no competing interests.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Asch, R. G. (2003). "Otuz Yıl Savaşları Dönemi", Jeremy Black (Ed.), *Top, Tüfek ve Süngü; Yeni Çağda Savaş Sanatı* (çev. Yavuz Alogan), Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 52-75.
- Asch, R. G. (1997). *The Thirty Years War: The Holy Roman Empire and Europe, 1618-48*, Macmillan Publishers Limited, New York.
- Baykal, B. S. (1988). *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Bireley, R. (1976). "The Peace of Prague (1635) and the Counterreformation in Germany", *The Journal of Modern History*, C. 48, S. 1, s. 31-70.
- Bonney, R. (2002). *Essential Histories The Thirty Years War 1618-1648*, Osprey Publishing, Oxford.
- Brown, C. ve Kirsten A. (2006). *Uluslararası İlişkileri Anlamak* (çev. Arzu Oyacıoğlu), Yayın Odası, İstanbul.
- Cooper, J. P., der. (1971). *The New Cambridge Modern History: Volume 4, The Decline of Spain and the Thirty Years War, 1609-48/49*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Çoşar, F. M. (2000). *Din Savaşları*, Büke Yayıncılık, İstanbul.
- Falk, R. A. (2005). Dünya Düzeni Nereye? *Amerikan Emperyal Jeopolitikası* (çev. Neşenur Domaniç, Nusret Arhan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Fulbrook, M. (2008). Almanya'nın Kısa Tarihi (çev. Sabri Gürses), *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi*, 4. Baskı, İstanbul.
- Griffiths, M. ve ark. (2008). *International Relations: The Key Concepts*, Second Edition, Routledge, London, New York.
- Gutman, M. P. (1988). "The Origins of the Thirty Years' War", *The Journal of Interdisciplinary History*, C. 18, S. 4, The Origin and Prevention of Major Wars, s. 749-770.
- Jorgensen, C. ve ark. (2006). *Fighting Techniques of the Early Modern World: Equipment, Combat Skills, and Tactics 1500-1763*, St. Martin's Press, New York.
- Kamen, H. (1968). "The Economic and Social Consequences of the Thirty Years' War", *Past & Present*, S. 39, s. 44-61.
- Knutsen, T. L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi* (çev. Mehmet Özey), Açılım Kitap, İstanbul.
- Lee, S. J. (2009). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789* (çev. Ertürk Demirel), Dost Kitapevi, 3. Baskı, Ankara.
- Mckay, D. & Scott, H. M. (2011). *Büyük Devletlerin Yükselişi, 1648-1815* (çev. Eşref Bengi Özbilen), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Mortimer, G. (2004). *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48*, Palgrave Macmillan, New York.
- Münkler, H. (2010). *Yeni Savaşlar* (çev. Zehra Aksu Yılmaz), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Osiander, A. (2001). "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, C. 55, S. 2, s. 251-287.
- Özlük, E. (2012). *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Parker, G. der. (1997). *The Thirty Years' War*, Second Edition, Routledge, London, New York.
- Parker, G. (2014). *Cambridge Savaş Tarihi* (çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Poggi, G. (2005). Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik Bir Yaklaşım, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 3. Baskı, İstanbul.
- Polišenský, J. V. (1954). "The Thirty Years' War", *Past & Present*, S. 6, s. 34-43.
- Rabb, T. K. (1962). "The Effects of the Thirty Years' War on the German Economy", *The Journal of Modern History*, C. 34, S. 1, s. 40-51.
- Ringmar, E. (1996). *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitapevi, 11. Baskı, Ankara.
- Sutherland, N. M. (1992). "The Origins of the Thirty Years War and the Structure of European Politics", *The English Historical Review*, C. 107, S. 424, s. 587-625.
- Tallett, F. (2017). "Batı Avrupa'da Askerler, 1500'ler-1790", Erik Jan Zürcher, der., *Askerlik "İşi" Askerî İşgücünün Karşılaştırılmalı Tarihi 1500-2000*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.131-162.
- Teschke, B. (2003). *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, Verso, London, New York.
- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu: 990-1992* (çev. Kudret Emiroğlu), İmge Kitapevi, Ankara.
- Wilson, P. H. (2008). "The Causes of the Thirty Years War 1618-48", *English Historical Review*, C. CXXIII, S. 502, s. 554-586.

Structured Abstract

In this study, a reevaluation of the developments regarding the military–political process of the Thirty Years' War is included. The Thirty Years' War took place in the 17th century in European geography, where religious rivalries based on Catholic and Protestant opposition and economic, political, and military problems were intertwined. The wars, which witnessed social ruptures such as violence, famine, and epidemics, have many causes arising from the European sociopolitical order of the period and the Holy Roman Empire. Political power struggles parallel with sectarian polarization increased the emerging tension, and extensive field battles that continued at various stages occurred. In general terms, while the Bohemian phase between 1618 and 1625 resulted in the dominance of Catholics, the later involvement of Denmark in the war did not turn the process in favor of the Protestants. After 1630, the balances changed relatively with the Swedish intervention led by Gustavus Adolphus. However, after 1635, Catholic France, which supported the Protestants militarily and politically, changed the main course of the war and took place directly in the war. However, discussing a definite and clear victory for the winner is impossible. The Thirty Years' War ended in favor of France and its strategically supported Protestant allies, although the winner was unclear.

At the end of the phases in which the political and military superiority changed between the parties and their supporters, the infrastructure was formed for the components of the Holy Roman Empire to establish their administration as separate units. The war led to the breaking of Habsburg influence, the weakening of Spanish power, and the severe decline of the German population. In this sense, the prominent military role of the Thirty Years' War is the increase in the influence of the standing armies in the system, thus leading to the prominence of the great powers in the next stage. Even though actors were in an advantageous position after the wars, the military balance of power policies continued in Europe due to the limited options that did not end, and the power competition did not end. Therefore, the Thirty Years' War was a significant turning point in opening the European-centered imagination of world history to discussion.

With these aspects, it is emphasized in the study that many reasons make the Thirty Years' War significant politically and militarily. Considering its military dimension, the Thirty Years' War has its characteristics to a certain extent regarding how the struggles were conducted and the military organization of the period. It was the scene of field battles in which infantry, cavalry, and artillery played vital roles. In conflicts involving many leaders, alliances, and commanders, individual ambitions and interests were prioritized and sometimes even surpassed religious interests. Along with these, armies based mainly on the mercenary system, established by people known as military entrepreneurs or intermediaries, caused disruptions in the financing of war, taxation, and continuity. The mercenary order, motivated by financial gains rather than ideology, determined the course of the conflicts in field wars with attack-oriented tactics that the parties sometimes copied from each other. As a result, the ground of a regular and permanent army became apparent at the end of the wars. Military power has not lost its importance in terms of the sustainability of sovereignty.

What makes the Thirty Years' War politically significant is the widespread acceptance that these wars, after a long time, formed the basis of the state-based international system. At the end of these wars, the assumptions that shape our perceptions of modern international relations today revealed the model that will be known as the Westphalian state system in Europe on the political plane. At the end of the Thirty Years' War, an administrative and legal consensus was reached to prevent religion from polarizing politics by reducing the influence of the Catholic Church and the Pope in politics. In addition, although changes were designed to break the sovereignty of the previous process, the probability of these happening immediately at the war's end remained low. As the ongoing battle between Spain and France shows, the power rivalry did not end, nor did the search for power balancing. The historical phases in which sovereignty subsequently underwent many transformations show that it is only sometimes in line with the acceptance of the results of the war. For this reason, these wars' political and military results should be evaluated with discussions about Westphalia.